

Gnezdenje kozače *Strix uralensis* v kočevsko - ribniških gozdovih

Ural Owl *Strix uralensis* breeding in Kočevje - Ribnica forests

Mirko PERUŠEK

UVOD

Kozača je druga največja sova pri nas. Dolga je 59 cm. Samica je nekoliko večja od samca. Podatki v literaturi so predvsem za podvrsti *Strix uralensis uralensis* in *S. u. liturata*. Za srednjeevropsko podvrsto *Strix uralensis carpathica* je že manj podatkov, najmanj pa za podvrsto *S. u. macroura*, ki poseljuje predvsem Dinaride. Slednji dve podvrsti sta med seboj zemljepisno ločeni. Za kozačo je značilno, da se vse leto zadržuje v okolici gnezditvenega območja. Od tega se oddalji le 2 - 3 kilometre. Večje razdalje preletijo le mlajše ptice. Območno oglašanje kozače nekoliko spominja na veliko uharico. Pogosto se intenzivneje oglašajo nesparjeni samci, tako da je slika o gostoti po oglašanju lahko zelo varljiva. Samec se začne intenzivneje oglašati sredi februarja, gnezdi v marcu ali aprilu. V maju se izvalijo mladiči, ki kmalu zapustijo gnezdo in "plezajo" po okolici. Starša jih vseskozi budno nadzorujeta in branita (MIKKOLA 1983). V tem delu predstavljam gnezditvena opazovanja te vrste v kočevsko - ribniških gozdovih.

GNEZDENJE KOZAČE V KOČEVSKO - RIBNISKIH GOZDOVIH

Kozača je po mojih dosedanjih izkušnjah (najdena gnezda, spremljava oglašanja območnih samcev) najpogostejša sova v dinarskih jelovo-bukovih gozdovih. Zadržuje se v starejših sestojih bukve in jelke z višjo lesno zalogo. Za gnezditvev izbira zavetrne lege in precej zaprte sestoje. Lovi pa v presvetljenih gozdovih, na gozdnih robovih in ob gozdnih cestah.

V osemdesetih letih so gozdni delavci našli gnezdo kozače z dvema mladičema

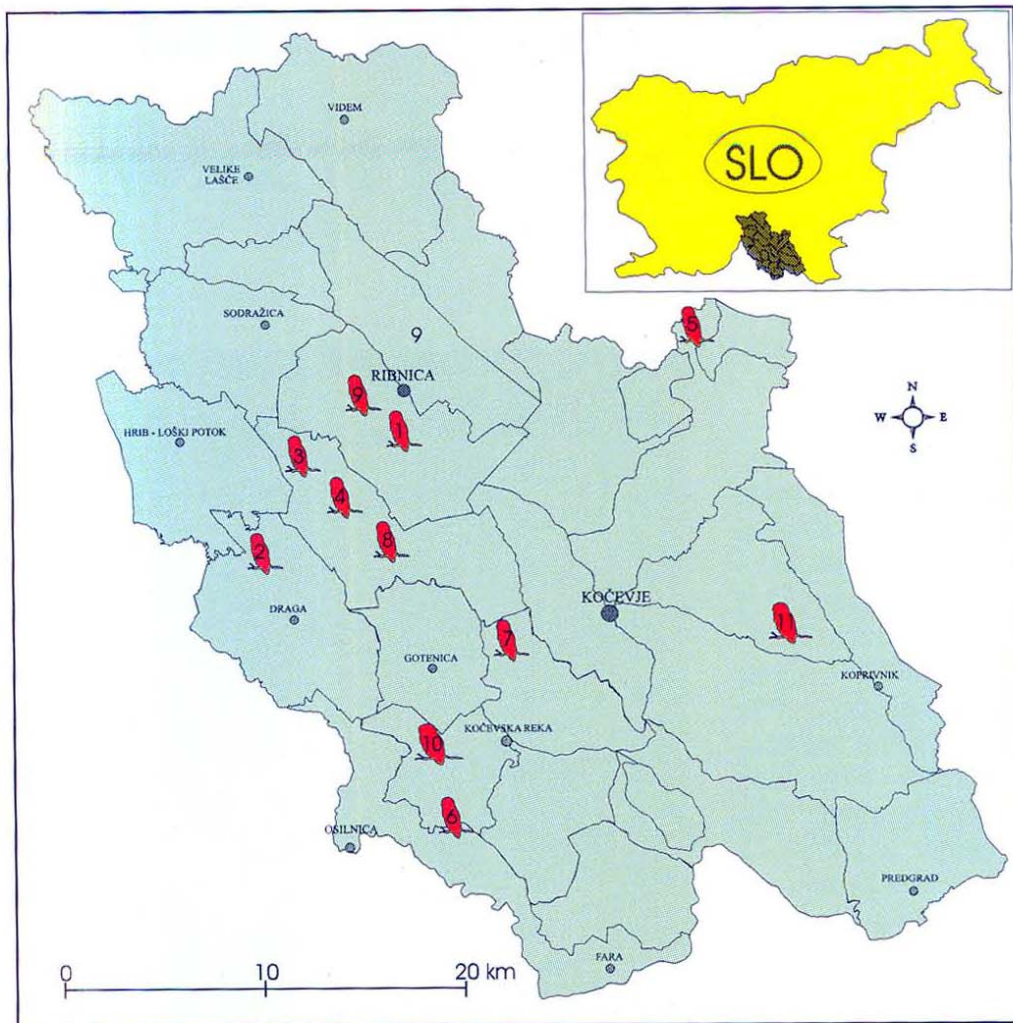

Slika 1: Kozača *Strix uralensis* je pogosta vrsta sove v jelovo-bukovih gozdovih (M. Perušek).

Fig. 1: Ural Owl *Strix uralensis* often breeds in mixed fir-beech woodlands (M. Perušek).

v tri metre visokem votlem jelovem štrclju v bližini Gotenice. V istem desetletju je g. Žagar pri obnavljanju gozdnih mej v Jelenovem žlebu naletel na gnezdo kozače v votlem panju. Druge najdbe so podane v tabeli 1.

Vsa opazovanja so bila v mesecih april (jajca), maj, junij in avgust (mladiči). V avgustu so bila najbrž opazovana nadomestna gnezda ali celo drugo leglo. Večina najdenih gnezd je bila v jelovo -

Slika 2: Lokacije opazovanih gnezd in mladičev kozače *Strix uralensis*

Fig. 2: Sites of observed nests of Ural Owl *Strix uralensis* and its young in Forest Management Kočevje

Legenda / Key:

1) opazovanja kozače - gnezda, mladiči (zaporedne številke so iz tabele 1)

2) observations of Ural Owl - nests, young (consecutive numbers taken from Table 1)

-- meje gozdno gospodarskih enot

-- borders of forest management units

bukovih gozdovih na nadmorski višini od 700 do 1000 metrov (povprečje 860 m). Gnezda in mladiče kozače smo našli predvsem v jelovo-bukovih gozdnih združbah, najpogosteje v subasociaciji *Abieti-Fagetum typicum* in *Abieti-Fagetum festucetosum*. Teren je bolj ali manj vrtačast, stopničast in razgiban. Najpogostejše drevesne vrste, ki se pojavljajo v radiju 100 m okoli gnezda, so bukev (50 %), jelka (40 %) ali smreka (10 %). Sestoji so stari v povprečju 160 let, v razvojni fazi debeljaka, sklep drevesnih krošenj je najpogosteje rahel do vrzelast. V teh predelih je količina padavin velika (sneg); toplotna izolacija snežne odeje in višine nad inverzijskim pragom morda omogočajo lažje zimsko preživetje malih sesalcev, ki so glavna hrana kozače. V Goteniški in Veliki gori so snežne razmere najbolj stabilne in ravno tako populacija kozače. V tem obdobju sta bili najboljši "poljši leti" leto 1991 in 1992, ko je bukev obilno obrodila. SVETLIČIČ (1996) domneva,

da je obrod bukve tesno povezan s številnostjo malih sesalcev in gnezdenjem kozače v zgornji Savinjski dolini.

V Suhi krajini se kozača pojavlja tudi v hrastovo - gabrovih gozdovih, vendar je redka oziroma jo najdemo le tam, kjer so večje skupine starega in debelega drevja s primesjo iglavcev.

Najpogostejše so bili opazovani mladiči, ki še niso leteli. Starša sta jih branila in s tem tudi velikokrat izdala, kje so, že na razdalji kakih 30 do 50 m.

Primarno gnezdišče kozače so debeli votli "dimniški" štrclji iglavcev, v katerih leže jajca na gola tla (MIKKOLA 1983). Dež in sneg pa je pri tem ne motita. Za gnezdo izbere celo votel panj tik pri tleh. Višina najdenih odlomljenih suhih jelk z gnezdom kozače pri nas je bila od dveh do štirih metrov, premer v prsni višini pa 90 in 85 cm. Gnezdila je tudi v votlih še živih drevesih. Duplo v Ravnah je bilo v visoki bukvi premera 82 centimetrov, devet metrov od tal ter ovalne oblike (30

Zap. št. Rec-ord No.	Datum opazov. Date of obser-vation	Nadm. višina (m) Altitude (m)	Gozdna združba Forest assoc-iation	Delež drevesne vrste* Share of tree species*	Starost sestoja (let) Age of stand (years)	Opazo-vani Obser-ved	Gnezdo v ali na Nest in	Kraje-vno ime Place	Stran neba Cardi-nal point	Oddalje-nost od vode (m) Distance from water (m)	Višina gnezda (m) Nest from gr. (m)
1.	maj '85 May '85	510	Abieti - Fagetum	je 30, sm 30, bu 40	140	mladič young	?	Bukovica	V/E	30	?
2.	8. 5. 1990	830	A-F hacquet.	bu 30, sm 50, je 20	130	trije mladiči three young	gnezdo na smreki nest in spruce	Mošnevec	V/E	300	10
3.	april 1992 April 1992	1000	A-F omphal.	bu 50, je 40, sm 10	180	dve jajci two eggs	gnezdo na bukvi nest in beech	Jelenov žleb	V/E	50	8
4.	25. 5. 1992	1000	A-F festucet.	bu 60, je 40	170	mladič young	?	Smrekov žleb	J/S	100	?
5.	maj 1993 May 1993	480	Quercu - Carpinet.	hr 50, bu 20, b. ga 30	120	dva mladiča two young	duplo v hrastu hole in oak	Špilj (Hinje)	JZ/ SW	100	7
6.	5. 6. 1993	1050	A-F omphal.	je 50, bu 50	200	dva mladiča two young	v štrclju jelke in fir stump	Krokar	V/E	20	4
7.	maj 1994 May 1994	770	A-F typicum	je 50, bu 50	190	dva mladiča two young	v štrclju jelke in fir stump	Koče	J/S	100	3
8.	4. 8. 1994	1000	A - F typicum	bu 60, je 40	170	dva mladiča two young	?	Nok	J/S	20	?
9.	maj 1994 May 1994	800	A - F festucet.	bu 60, je 40	150	mladič young	?	Dane	V/E	300	?
10.	27. 6. 1995	1100	A - F festucet.	bu 60, je 40	190	?	duplo v bukvi hole in beech	Ravne	V/E	100	9
11.	21. 8. 1995	900	A - F typicum	je 95 bu 5	120	dva mladiča two young	?	Medvedji gozd	JZ/ SW	250	?

Legenda: * - Delež drevesne vrste (je - jelka, bu - bukev, sm - smreka, hr - hrast, b. ga - beli gaber)
Stran neba - smer, kamor je nagnjena gnezditna lokacija kozače

Key: * Share of tree species (je - fir, bu - beech, sm - spruce, hr - oak, b.ga - hornbeam)
Cardinal point - direction into which Ural Owl's breeding site is inclined

Tabela 1: Opazovanja kozače *Strix uralensis* v gnezditvenem obdobju (gnezda in mladiči) in njen življenjski prostor

Table 1: Observations of Ural Owl *Strix uralensis* during its breeding period (nest and young), and its natural surrounding

x 25 cm). Na Mošnevcu je bilo gnezdo na debeli smreki, verjetno kanjino. Od gozdnega roba je bilo oddaljeno 150 metrov. V gnezdu so bili trije mladiči različnih velikosti, kar pomeni, da kozača vali jajca, takoj ko znese prvo. Najmanjši

je čez teden dni poginil, druga dva pa sta 25. maja zapustila gnezdo ter se zadrževala v neposredni bližini še kakšen teden. Naslednje leto kozača ni gnezdila v tem gnezdu. V njem je leta 1992 in 1993 gnezdila kanja. Leta 1992 sem v tem

Slika 3: Kozača *Strix uralensis* uporablja gnezda drugih vrst. V gnezdu na Mošnevcu je poginil najmanjši mladič (M. Perušek).

Fig. 3: Ural Owl *Strix uralensis* occupies nests made by other species. In the nests at Mošnevec, its smallest offspring was found dead (M. Perušek).

predelu našel gnezdo skobca, v njem so bili le ostanki mladičev, starša pa sta še vedno razburjeno letala okoli gnezda. V gnezdu je bil še svež kozačin izbljuvek. Iz tega lahko domnevamo, da pleni tudi gnezda ujed, v katerih kasneje lahko gnezdi. V Jelenovem žlebu je bilo gnezdo ujede (verjetno sršenarja) na košati bukvi osem metrov visoko v rogovili tik ob deblu.

Kot je razvidno iz preglednice, kozača za gnezdilni okoliš najpogosteje izbira vzhodne lege.

Gnezdo v Špilju leži najnižje in celo v precej odprtem hrastovo - gabrovem gozdu. V neposredni bližini je bila vodna kotanja. Jelovo-bukovi gozdovi so oddaljeni dva kilometra. Videti je, da ustrezne gnezdilne in prehranske razmere privabijo kozače tudi v drugačne sestoje.

V vseh primerih je bilo gnezdo v bližini manjših vodnih kotanj. Kozača jih uporablja kot kopališča. V njihovi bližini je verjetno tudi več malih sesalcev, ker so obrodi bukve pogostejši in obilnejši. Strukturo njenega habitata lahko razdelimo na gnezdilni okoliš, ki vsebuje zaprte sestoje, staro drevje z dupli ali večjimi gnezdi ter

vodno kotanjo v bližini. Poleg tega zahteva mirne dele gozda. Najbližje gozdni cesti je bilo gnezdo na Mošnevcu, ki je od nje oddaljeno le 80 metrov.

Posamezne kozače se od jeseni do pozne zime klatijo tudi zunaj svojega značilnega prebivališča. Tako sva z A. Hudoklinom 22. 12. 1995 pri Fučkovcih v Beli krajini našla kozačo, ki je poginila na električni žici. V tem obdobju se najbolj približajo naseljem in marsikdaj to plačajo z življenjem.

Kozača lovi v mraku in v zgodnjih jutranjih urah. V času gnezdenja je bolj aktivna tudi v dnevnem času v oblačnem vremenu. Na gozdnih robovih v nočnih urah zamenja kanjo na istih prežah (opazovanja avtorja). Za spanje potrebuje temne krošnje iglavcev, v katerih se lahko skrije čez dan.

ZAKLJUČKI

Gnezda kozače in mladiče smo najpogosteje našli na nadmorski višini od 700 do 1000 m, v starih, rahlo presvetljenih, mešanih jelovo-bukovih sestojih na južnih in vzhodnih legah. Glede gnezda ni izbirčna. Kozača se pri izbiri gnezdilnega okoliša izogiba severnih in zahodnih leg.

Pri gospodarjenju v gozdovih moramo ohranjati gnezdilne habitate kozač, to so: votla drevesa, odlomljena še stoječa debla, drevesa z večjimi gnezdi. Ob njihovih gnezdiščih ne smemo opravljati del v času gnezdenja in graditi gozdnih prometnic. Za bolj natančno poznavanje zahtev naših populacij kozače pa bo potrebno še nadaljnje proučevanje te zanimive vrste.

ZAHVALA

Za zbrane informacije se zahvaljujem predvsem svojim kolegom gozdarjem: M. Lavriču, J. Subicu, C. Štaniši in Z. Veselu, brez katerih ne bi bil našel vseh v delu omenjenih lokacij gnezdenja kozače.

LITERATURA

MIKKOLA, H., 1983. Owls of Europe. Poyser, London.

SVETLIČIČ, J., 1996. Življenjsko okolje sove kozače v zgornji Savinjski dolini. Raziskovalna naloga. ZGS, Nazarje.

POVZETEK

Kozača je v Sloveniji razmeroma slabo raziskana. Podatki o gnezdenju so zelo redki. V kočevsko - ribniškem območju se kozača zadržuje v pasu jelovo-bukovih gozdov (*Abieti-Fagetum dinaricum*), najpogosteje na nadmorskih višinah od 700 do 1000 metrov. Mladiče ali gnezdo smo našli na enajstih različnih lokacijah v spomladanskem in poletnem času. Dvakrat smo opazovali mladiče - plezalce celo v mesecu avgustu. Gnezda in mladiči so bili v starejših, rahlo presvetljenih sestojih bukve, jelke in smreke, le izjemoma drugod. Gnezda ali dupla so bila tri do deset metrov visoko. Gnezdila je v gnezdah vranov in ujed, v drevesnih duplih na še živih drevesih in na odlomljenih deblih v "dimniških" duplih. Gnezdilni okoliši so bili na vzhodnih in južnih legah, 20 do 300 metrov stran pa so bile povsod vodne kotanje.

Pri gospodarjenju z gozdom je treba ohranjati debela votla in odlomljena drevesa ter dele gozda, primerne za gnezdenje.

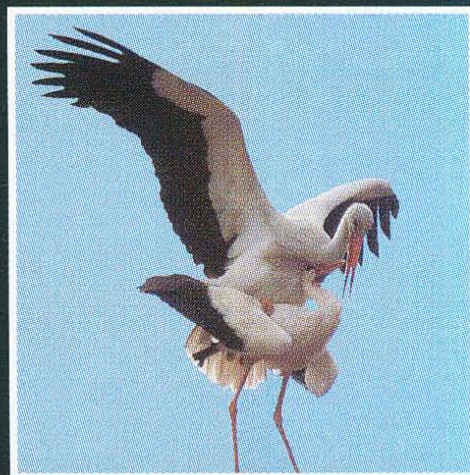
SUMMARY

In Slovenia, the Ural Owl is a relatively poorly researched species, which means that data on its breeding are very few indeed. In the forests of Kočevje and Ribnica it occurs in a belt of mixed fir-beech woodland (*Abieti-Fagetum dinaricum*), most often at altitudes ranging from 700 to 1000 m a.s.l. The Ural Owl's young and nests were found in spring and summer at eleven different localities, and on two occasions the climbing young were observed even in August. The nests and the young were found in somewhat old and slightly lit through stands of beech, fir and spruce (and only exceptionally elsewhere). The nests or nest holes were situated 3 to 10 m from the ground. This owl breeds either in nests made by ravens or birds of prey, in holes of still living trees, or in "chimney" holes of tree stumps. Its breeding ranges were in eastern parts of the forests, and in all cases the nests were situated from 20 to 300 metres from small water basins.

In these managed forests the thick hollow tree stumps should be preserved, as well as those forest parts which have proved most suitable for the breeding of this bird.

Mirko Perušek, Jurjevica 2a, 3110 Ribnica

Iztok Geister

ALI PTICE RES IZGINJAJO?

Slovenski in evropski vidiki
varstva gnezdečih ptic

Tehniška založba Slovenije

Knjiga je bila sprva mišljena kot poglobljen komentar Rdečega seznama ogroženih ptic gnezdilk Slovenije iz leta 1995, med pisanjem pa se je njeno težišče preselilo v območje bolj temeljnih vprašanj o tem kaj naj bi v naravi varovali. Knjiga naj bi nas odvajala od uporabe naravovarstvenih stereotipov, kot je ta, da je vsaka ptica, ki izgine z našega ozemlja že tudi izumrla. Knjiga prinaša tako domače kot tuje, danes tako aktualne evropske poglede na varstvo ptic. Sicer pa je napisana kot priročnik in temu primerno bogato ilustrirana.

Naročila sprejema Tehniška založba Slovenije, Lepi pot 6, 1000 Ljubljana. Cena knjige je 9.996 SIT; za člane DOPPS-a velja 20% popust.